

Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi

Mustafa ŞEN*

Özet: Göçler çok farklı nedenlerden dolayı oluşmaktadır. Bu ise farklı sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Genel olarak düşünüldüğünde göçler sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle oluşabildiği gibi, bu alanlarda etkilere yol açacak şekilde sonuçlanabilmektedir. Tarih boyunca savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle yaşanan göçler artık günümüzde temel olarak ekonomik nedenlerden dolayı yaşanmaktadır. Türkiye’de ilk zamanlar düşük düzeyde yaşanan iç göç hareketleri, 1950’li yıllara gelindiğinde toplumu derinden etkileyen bir olgu haline gelmiştir. Yaşanan tarımsal dönüşümlerle birlikte itici bir hâl alan kır ve sanayileşmeye bağlı olarak çekici bir hâl alan kent, Türkiye’de iç göçlerin yoğun bir şekilde yaşanmasını açıklamaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de yaşanan iç göçlerin nedenleri ve sonuçları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İç göç, Türkiye

Examination Of The Internal Migration In Turkey Within The Scope Of Cause And Consequence

Abstract: Migrations consist of varied reasons that lead to different results. Generally thinking, social, cultural, political, financial and such kinds of reasons may not only trigger migrations, but also the result may considerably affect these areas. Migrations, which had occurred because of wars or natural disasters in the past, have recently begun to happen due to the economic distress. Initially, there was a low-degree internal migration in Turkey, but in 1950s, it became a powerful affair which deeply impressed the society. Repulsive rural life with agricultural recreations and charming urban life dependent on industrialization proves the dense migrations in Turkey. In this study, has been investigated the causes and consequences of internal migration in Turkey.

Keywords: Migration, Internal migration, Turkey

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Giriş

Türkler daima göç olgusuyla iç içe yaşamış bir millet olma özelliğine sahiptirler. Neredeyse, göç olgusu ve Türklük birbirleriyle paralel giden unsurlar haline gelmiş ve Türkler Orta Asya’dan Akdeniz’e oradan da Avrupa’ya savaşlar sonucunda yayılmış bir millet olarak tarih sahnesinde kendine yer edinmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye çeşitli nedenlerden dolayı göç almış, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonraları göç ve mübadeleler yaşanmıştır. Genel anlamı itibarıyla, insan topluluklarının ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, dini vb. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmesi şeklinde tanımlanan göç, yıllar boyunca birçok ülkenin sorunu haline gelmiş ve günümüzde de hala sorun olmaya devam etmektedir.

Göçün çok farklı türleri olmakla birlikte, en önemlilerinden birisi iç göçtür. Türkiye 1950’li yıllarla birlikte modern anlamda göç dönemine girmiş ve ülkenin yerleşim yapısı ve nüfus hareketleri bu dönemden sonra nüfus artışı ve tarım kesiminde yaşanan dönüşümler nedeniyle tamamen değişmeye başlamıştır. 1950 yılında Türkiye nüfusunun %25’i kentlerde yaşarken 2012 yılında bu oran %77’lere kadar yükselmiştir. Bu oranlar bize Türkiye’de kırlardan kentlere doğru yoğun göç dalgalarının yaşandığını göstermektedir.

Türkiye’de iç göçün nedenlerini genel olarak; tarıma yeni teknolojilerin girmesi, entansif tarım, toprak yetersizliği, toprağın mirasla parçalanması, hızlı nüfus artışı ve yaşam biçiminin sınırlılığı, kentlerdeki sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanma isteği, kentlerin iş bakımından daha cazip olması, haberleşme ve ulaşım imkânlarındaki gelişmeler ve çeşitli düzeylerde verilen yönetimle ilgili kararlar ve uygulamaya konulan politikalar şeklinde açıklamak mümkündür.

Yaşanan göçler sonucunda ise büyük sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Göçler, aslında göç eden bireylerin göç ettikleri yerlerdeki bütün alan ve kişileri etkilerken, en büyük etkiyi ise göç edilen yerlerde yapmaktadır. Hızlı kentleşme; eğitim, sağlık, içme suyu, kanalizasyon, konut, kentsel ulaşım gibi altyapı ihtiyaçlarının ve çevre kirliliğinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, özellikle kentleşmenin fazla olduğu büyük kentlerde kaynak gereksinimini büyük oranda arttırmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak göç ve iç göç kavramlarına değinilerek, Türkiye’deki nüfus, kır-kent nüfusu ve en fazla göç alan ve veren iller incelenmiştir. Daha sonra ise, Türkiye’de yaşanan iç göçlerin nedenleri ve sonuçları araştırılmıştır.

Göç ve İç Göç Kavramları

Göç, toplumsal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak ortaya çıktığından bir sonuç, toplumsal ve ekonomik değişimlere katkıda bulunması dolayısıyla da bir nedendir (İçduygu ve Sirkeci, 1999:250). Göç; toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. alanlarıyla yakından ilişkili ve etken bir olaydır. Çeşitli bilim dallarının

kapsamına girmesinden ve her bilim dalının farklı bakış açıları nedeniyle de göçün tanımlanması zorlaşmaktadır.

Bilim dallarında farklı tanımlamaları olmakla birlikte göç, “belli bir yerleşmede yaşayan nüfusun belli bir kesiminin çeşitli ve farklı nedenlerle, bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere ya da nispeten sürekli olarak (Birleşmiş Milletlerce “sürekli olma ögesi” bir yılı aşkın süreler olarak kabul edilmektedir) gitmesi anlamına gelir (Akgür, 1997:41). Bir başka tanıma göre göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplumsal yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004:11). Yine diğer bir tanımda ise göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı şeklinde ifade edilmektedir. (Akkayan, 1979:21).

"Göç durağan bir olgu değil, nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan bir süreçtir. Zaman ve mekân, neden ve sonuç unsurları; durağan bir olgu olmaktan daha çok bir süreç olması, göçün tanımlanması, ölçülmesi, çözümlenmesi, açıklanması ve yorumlanmasını hem kuramsal hem de görgül anlamda karmaşık bir hale getirmektedir" (İçduygu ve Sirkeci, 1999:249-250). Göçün iyi anlaşılması için sosyo-ekonomik yapının iyi bilinmesi gerekir. Çünkü göç olayları sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız olarak oluşmazlar; ekonomideki yapısal değişimleri en iyi biçimde yansıtan göstergelerden biridir (Üner, 1974:9).

İç göç, belli bir zaman aralığı içerisinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi istek ve arzularıyla yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre iç göç; “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden diğerine yerleşme amacıyla yapılan hareket” şeklinde ifade edilmektedir (Keleş, 1998:40-63). İç göç kavramı, Kentleşme Şurası (2009:8) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır; “yurt içinde beş ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametgâhının farklı olması durumunda gerçekleşen göçlerdir. İkametgâhı bilinmeyenler, mevsimlik göçler, ikametgâh değişikliği yurt dışı olanlar ve sayımlar arasında birden fazla ikametgâh değişikliği yapanlar iç göç kapsamına dâhil değildir”. Tarım toplumlarında bireyler toprağa bağlı olduklarından nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi isteğiyle olmaz. Eğer göç zorla yer değiştirmeleri değil de sadece gönüllü yer değiştirmeleri içeriyorsa modern toplumun, ulus devletin ve özgür bireylerin varlığı gereklidir. Bu durumda iç göç, modern sanayi toplumlarının bir niteliği olarak ortaya çıkmaktadır (Tekeli, 2008:173).

İç göç tanımlarında iki temel unsur dikkati çekmektedir; bu unsurlar, yer değişikliği bakımından “mekân” unsuru ve süreç bakımından “zaman” unsurudur.

Mekân, yaşanan ve yaşamı devam ettiren faaliyetlerin uygulandığı yerdir. Bu bakımdan konut ve işyeri gibi iki temel unsuru içerisinde

barındırmaktadır. Sanayi toplumlarında bireylerin konut ve işyerleri genellikle farklılaşmıştır. Buradaki asıl nokta, bir bireyin yaşam yerini değiştirmesinden söz edildiğinde işyerinin mi yoksa konutunun mu yer değiştirmesi konusudur. Bu sorun değişik yollarla açıklanabilir. Bunlardan ilki, yaşam yerinin değiştirilmesinden sadece konut yerinin değiştirilmesini anlamakla olabilir. İkinci yol ise, göçün belli bir yerleşme alanının dışına çıkma şeklinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yerleşme alanına bir emek pazarı olarak baktığımızda bireyin işyerini ve konutunu bu emek pazarı dışına çıkarmasının eş zamanlı olacağı da sanayi toplumları için kolayca kabul edilebilecektir (Tekeli, 2008:173).

Zaman bakımından göç ise, belli bir zaman aralığı içerisinde bir mekân değişikliği olarak açıklanırken, bu zamanın alt ve üst sınırlarının ne olacağı ya da olup olmayacağı konusu önem kazanmaktadır. Bu konu üzerinde çalışan sosyal bilimciler arasında bir görüş birliği yoktur; bazılarına göre bu süre 1 yıl veya 1 yıldan uzun olmalıdır. Eğer alt sınır 1 yıl olarak kabul edilirse, mevsimlik göçler gibi çeşitli nüfus hareketleri göç kapsamından çıkacaktır. Bundan dolayı zaman belirlenirken, bu niteliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Zaman unsuru ile ilgili bir başka konu ise, sayımlarda kullanılan referans dönemidir. Genellikle kullanılan dönemler 1, 5 veya 10 yıldır ve sayım yılları arasında geçen zamandır. Bazı sayımlar, bu dönemi esas alarak iki sayım döneminde farklı yerlerde yaşayanları göç etmiş olarak kabul etmektedir (Özcan, 1998:80).

Türkiye’de Nüfus ve İç Göçler

Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarında, 1927 yılında, yapılan nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu yaklaşık olarak 13 milyon 600 bin olarak tespit edilmiştir. 2012 yılında ise, nüfus yaklaşık olarak 76 milyon olarak tespit edilmiş ve bu 85 yıllık dönemde Türkiye nüfusu neredeyse 6 kat artış göstermiştir.

Tablo 1. Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

Sayım Yılı	Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	İl Sayısı	İlçe Sayısı	Belde ve Köy Sayısı	Nüfus Yoğunluğu (nüfus/km ²)
1927	13.648.720	-	63	328	40.600	18
1935	16.158.018	21.10	57	356	34.876	21
1940	17.820.950	17.03*	63	370	34.024	23
1945	18.790.174	10.59	63	396	34.063	24
1950	20.947.188	21.73	63	422	34.252	27
1955	24.064.763	27.75	66	493	34.787	31
1960	27.754.820	28.53	67	570	35.441	36
1965	31.391.421	24.62	67	571	35.638	41
1970	35.605.176	25.19	67	572	35.996	46
1975	40.347.719	25.00	67	572	36.115	52
1980	44.736.957	20.65	67	572	36.155	58
1985	50.664.458	24.88	67	580	36.022	65
1990	56.473.035	21.71	73	829	36.226	73
2000	67.803.927	18.28	81	850	37.398	88
2007	70.586.256	-	81	923	39.732	92
2008	71.517.100	13.10	81	923	39.330	93
2009	72.561.312	14.50	81	923	39.345	94
2010	73.722.988	15.90	81	892	36.379	96
2011	74.724.269	13,50	81	892	36.402	97
2012	75.627.384	12.00	81	892	36.411	98

*Hatay ilinin nüfusu toplama dâhil edilerek hesaplanmıştır.

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 2012, (Ankara, Yayın No: 3933), s.33

Tablo 1 incelendiğinde nüfus sayımları arasındaki nüfus artışları 1940-1945 döneminde binde 10,59 ile en düşük seviyede iken, 1955-1960 döneminde binde 28,53 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. Nüfusun yıllık artış hızında 1960-1985 döneminde önemli bir değişiklik yaşanmamış, ancak 1985 yılından sonra hızla azalmaya başlamıştır. Nüfus artış hızı, 1980-1985 döneminde binde 24,88 ve 1985-1990 döneminde binde 21,71 iken, 1990-2000 döneminde binde 18,28'e düşmüş ve 1945 yılından sonra ilk kez nüfus artış hızı binde 20'nin altına düşmüştür. 2012 yılında ise binde 12 ile nüfus artış hızı hala düşmektedir. Ayrıca 1927 yılında il sayısı 63 iken, 2012 yılında 81 olmuştur. Bununla birlikte ilçe ve köy sayısında da 2009 yılından sonra düşüşler yaşanmaya başlanmıştır.

Tablo 2. Kır Kent Nüfusu ve Kentsel Nüfusun Genel Nüfus İçindeki Oranı

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Kent			Kır		
			Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Toplam Nüfus İçindeki Oran	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Toplam Nüfus İçindeki Oran
1927	13.648.720	-	3.305	-	24.22	10.342	-	75.78
1935	16.158.018	21.10	3.802	17.50	23.53	12.355	22.23	76.47
1940	17.820.950	17.03	4.346	26.72	24.39	13.474	17.34	75.61
1945	18.790.174	10.59	4.687	15.10	24.94	14.103	9.12	75.06
1950	20.947.188	21.73	5.244	22.47	25.04	15.702	21.49	74.96
1955	24.064.763	27.75	6.927	55.67	28.79	17.137	17.48	71.21
1960	27.754.820	28.53	8.859	49.21	31.92	18.895	19.53	68.08
1965	31.391.421	24.62	10.805	39.71	34.42	20.585	17.14	65.58
1970	35.605.176	25.19	13.691	47.33	38.45	21.914	12.51	61.55
1975	40.347.719	25.00	16.869	41.75	41.81	23.478	13.79	58.19
1980	44.736.957	20.65	19.645	30.47	43.91	25.091	13.29	56.09
1985	50.664.458	24.88	26.865	62.61	53.03	23.798	-10.58	46.97
1990	56.473.035	21.71	33.326	43.10	59.01	23.146	-5.56	40.99
2000	67.803.927	18.28	44.006	26.81	64.90	23.797	4.21	35.10
2007	70.586.256	-	49.747	17.52	70.00	20.838	-18.97	30.00
2008	71.517.100	13.10	53.611	7.48	74.80	17.905	-15.17	25.20
2009	72.561.312	14.50	54.807	22.05	75.50	17.754	-8.49	24.50
2010	73.722.988	15.90	56.251	-	76.30	17.474	-	23.70
2011	74.724.269	13,50	57.388	-	76.80	17.336	-	23.20
2012	75.627.384	12.00	58.460	-	77.30	17.167	-	22.70

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 2012, (Ankara, Yayın No: 3933), s.33

1950'li yıllara gelene kadar, nüfus doğal artışı (doğumlar, ölümler) çoğunlukla olduğu yerde kalmıştır. Bu yıllarda kırsal alanda tarım sürekli geliştiğinden kentlere olan göç az sayıdaydı ve aynı zamanda bazı kırsal alanlarda kentli nüfusu çekmekteydi. Devletin önderlik ettiği sanayileşme, önemli sayıda göçe ihtiyaç duyulmadan, kentlerin nüfus artışına uygun hızda yeni istihdam alanları meydana getirmekteydi. 1950'lere gelindiğinde, genişlemenin bu dengeli yapısı, kır-kent yapısını devamlı değiştiren yeni yapılanmalarla son bulmuştur. Hızlanan göç ve kentleşme ülkenin nüfus dinamiğine hâkim olmaya başlamıştır (Türkiye Nüfusu, 1995:45).

Tablo 2 dikkate alınacak olursa, 1927-1950 kentli nüfus oranı önemli bir gelişme gösterememiş, 1950 yılından sonra ise kentli nüfus oranı göçe bağlı olarak hızla artmaya başlamıştır. Türkiye'de kentlerde ikamet eden nüfus, köylerde ikamet eden nüfusa göre 1950'lerden başlayarak çok büyük bir hızla artmaktadır. 2009 yılına gelindiğinde ise kentlerdeki nüfusun yıllık artış hızı binde 22,05 iken, köylerdeki nüfusun yıllık artış hızının ise eksilere düşerek binde -8,49 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Net Göç Hızına Göre En Fazla Göç Alan ve Veren İlk Beş İl-2012

	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç Hızı (%)
Göç alan iller				
Çankırı	184.406	17.050	10.609	35.5
Ordu	741.371	48.240	26.595	29.6
Karabük	225.145	13.510	8.444	22.8
Çanakkale	493.691	23.252	14.374	18.1
Tekirdağ	852.321	42.155	28.042	16.7
Göç veren iller				
Ağrı	552.404	12.856	27.984	-27.0
Muş	413.260	9.914	20.646	-25.6
Yozgat	453.211	14.646	24.525	-21.6
Kars	304.821	9.706	16.185	-21.0
Siirt	310.879	8.823	14.628	-18.5

Kaynak: *İstatistiklerle Türkiye 2012*, (Ankara, Yayın No: 3942), s.15

Tablo 3'te 2012 yılı net göç hızına göre en fazla göç alan ve göç veren ilk beş il görülmektedir. Net göç hızına göre en fazla göç alan iller sırasıyla Çankırı, Ordu, Karabük, Çanakkale ve Tekirdağ'dır. Net göç hızına göre en fazla göç veren ilk beş il ise sırasıyla Ağrı, Muş, Yozgat, Kars ve Siirt'tir. Aslında ülkemizde yaşanan iç göçlerin sanayi ve turizm kentlerine doğru yaşandığı bilinen bir gerçektir. Tabi ki bilinen bu gerçeği net göç hızına göre Tablo 3'te görememekteyiz. Sayısal verilere göre 2012 yılında en çok göç alan illere Tablo 4'te baktığımızda bu gerçekle karşılaşmaktayız. Tablo 3'te bu manzarayı göremememizin nedeni ise İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa illerinin sayısal olarak en fazla göç alan iller olmasının yanı sıra yine en fazla göç veren iller olmasıdır. Bu da bu illerin net göç hızlarını diğer illere nazaran düşürmekte veya arttırmamaktadır. Ülkemizin en kalabalık ili olan İstanbul'a ayrı bir parantez açmak gerekirse nüfusunun %84,2'sinin İstanbul dışı doğumlu olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla İstanbul geçmişten günümüze yaşanan iç göçlerden en fazla etkilenen ildir.

Tablo 4. En Çok Göç Alan ve Veren İlk Beş İl-2012

	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
İstanbul	13.854.740	384.535	354.074	30.461	2.2
Ankara	4.965.542	160.235	137.834	22.401	4.5
İzmir	4.005.459	105.804	95.954	9.850	2.5
Antalya	2.092.537	83.596	62.893	20.703	9.9
Bursa	2.688.171	67.736	61.520	6.216	2.3

Kaynak: *Türkiye İstatistik Yılı 2012*, (Ankara, Yayın No: 3933), s.62-63

Türkiye’de İç Göçün Nedenleri

Türkiye’deki iç göç hareketlerini sadece sanayileşme süreci ile açıklamak mümkün değildir. İç göç hızı, itici ve çekici güçlerin etkisi altında meydana gelen bir nüfus hareketidir. İtici etkenler, daha çok nüfusu köyden ve tarımdan koparıp köy dışına iten etkenlerdir. Çekici etkenler ise, köyünden ayrılmaya hazır ve istekli bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve sosyal etkenlerdir (Serter, 1994:79).

1950’li yıllarda başlayan ve hızlanan iç göç hareketi, daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazandırması, bir anlamda “iticiliği” ile ifade edilirken, daha sonra 60’lı yılların sonları, 70’li yıllar ve 80’lerin başına kadar daha çok kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği, bir anlamda “çekiciliği” ile açıklanabilir. 1980’li ve 1990’lı yıllar içinde ise, iç göç olgusu ve süreçleri, modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da hızlanması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda “iletici” etkilerinin daha da artması ile yeni bir döneme adım atmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999:250).

1991 yılında, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından, Türkiye’nin dört ayrı bölgesinden seçilen köylerde uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlara göre itici nedenler üç grupta toplanmıştır. Bunlar (Akgür, 1997:62);

1. İçinde bulunulan şartlardan memnun olmamak veya işsiz bulunmak,
2. Refah-gelir farklılığı, başka bir ifadeyle göç edenlerin tüketim düzeylerinin farklı olduğunu görmeleri,
3. Kendilerinden sonra gelecek olan genç kuşaklara veya çocuklarına iyi bir gelecek, daha iyi yaşam ve eğitim imkânları sağlamak istemeleri.

Göç teorilerinden “itme” teorisine göre itici faktörler; nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağıtılmış toprak, gizli işsizlik, eksik istihdam, düşük verimlilik, tarımda makineleşme, mevsim dışı iktisadi faaliyetlerin mevcut olmayışı, tabii afetler, eğitimle artan hareketlilik, kan davaları ve tarım arazisinin özellikleri, iklim şartları ve erozyon olarak belirtilmektedir.

Yine ILO tarafında Türkiye’nin dört ayrı bölgesinden seçilen köylerde uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlara göre çekici nedenler şu şekilde sıralanmaktadır (Akgür, 1997:70);

1. İş bulma isteği,
2. Daha iyi yaşam şartlarına sahip olma, daha iyi bir yaşam standardı yakalama isteği,
3. Gelecek kuşaklara ve çocuklara daha iyi bir gelecek hazırlayıp bırakma düşüncesi ve isteği.

Günümüzde yaşanan kentleşme ve kırsal kesimlerden kente göç, kentlerdeki imkân ve fırsatların çok cazip olmasından kaynaklandığını belirten “çekme” teorisi çekici faktörleri; köy-kent gelir farklılıkları, daha iyi ve ileri eğitim, şehrin cazibesi, iş bulma ümidi, daha yüksek hayat standardı, ulaşım imkânları ve daha iyi sağlık koşulları olarak belirtmektedir (Sezal, 1992:36).

Ekonomik Nedenler

İtici nedenler açısından bakıldığında, iç göç nedenleri arasında en önemli ekonomik neden olarak işsizlik bulunmakta ve buna bağlı olarak gelişen yoksulluk durumu da söz konusu olmaktadır. Özellikle, işsizliğin gençler arasında yoğunlaşması nedeniyle göç hareketlerinde gençlerin daha fazla rol oynadıkları görülmektedir (Kutal, 1992:66). Kırsal kesimlerdeki işsizlik ve gittikçe kötüleşen sosyo-ekonomik şartlar, kırsal kesimlerden kentlere yönelik hızlı göç artışının ana nedenidir. Kırsal kesimlerdeki gençlerin çoğunluğu işsizdir ya da eksik istihdam içinde yer almaktadır. Çok az bir gelire sahip olan kırsal kesim gençliği, sosyo-ekonomik yönden de gelişme imkânına sahip değildir ve bu nedenlerden dolayı kentlere göç eden gençlerin çoğunluğunu daha çok bu gençler oluşturmaktadır (Murat, 1996:319).

İnsanlar iş bulmak umuduyla alıştıkları hayat tarzından koparak kentlere göç etmektedirler. İşsizlik nedeni ile göçün, Ergil tarafından 1995 yılında yapılan bir araştırmada, %40,2 ve Özdağ tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ise %35,8 olarak birinci neden olduğu ortaya çıkmıştır (Bayhan, 1997:184).

Yapılan bir araştırmaya göre net göç veren illerden diğer illere göç eden her 100 kişiden yaklaşık 25’i yerleşim yerlerini ekonomik nedenlerle terk etmektedirler. Duruma net göç alan iller açısından bakıldığında ise, iç göç kararının, daha çok göç alan yerlerdeki yüksek gelir düzeyinden etkilendiği görülmektedir. Bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de, iç göç olgusunun başlıca nedenleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi demografik ve siyasi nedenler yer almaktadır. Fakat, Türkiye’de insanların büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerle göç etmektedirler. Bundan dolayı, gerek yerel ve gerek kişisel boyuttaki gelir dengesizliğinin iç göç olgusunun en önemli nedeni olduğu görülmektedir (Yamak ve Yamak, 1999: 23-24).

Çekici nedenler yönünden ekonomik nedenle göçlere bakıldığında ise, iş imkânları sağlayan sanayi ve iş piyasalarının genellikle büyük şehirlerde (İstanbul, Ankara, İzmir vb.) ve bu şehirlerin etrafındaki yerlerde bulunan iş merkezlerinde çoğalmasından dolayı kırsal kesimlerden bu yerlere doğru göç hareketleri yaşanması şeklinde açıklanabilmektedir (Es ve Ateş, 2004:218). Gelişmekte olan ülkelerde, kentlerdeki iş imkânları, kırsal kesimlere oranla daha hızlı çoğalır. Ekonomik gelişmeyle birlikte kişi başına düşen gerçek gelir arttıkça, kentlerde mal ve hizmetlere artan talep, tarım ürünlerine olan talebe oranla daha fazla olmakta ve kentin cazibesi yine ortaya çıkmaktadır. Kentin çekiciliğinin diğer bir nedeni de marjinal sektör olarak adlandırılan iş kollarının oluşmasıdır. Bu durum nüfusun önemli bir kesiminin bu sektörde istihdam edilmesine neden olmuştur. Bu sektör; işportacılık, hizmetçilik, hamallık vb. işlerden oluşmakta ve kırsal alanlardan kentlere göçü cazip hale getirmektedir (Kaya, 2007:85-86).

Siyasal Nedenler ve Terör

1960'lı ve 1970'li yıllardaki göçlerin kentin çekiciliği etkeni ile yaşanmasından farklı olarak, özellikle 1980'li ve 1990'lı yılların iç göç hareketlerinde ekonomik ve politik krizlerin yanında, terör nedeniyle yaşanan çatışmaların etkisi önemli bir itici etken olmuştur. Bu nedenle, 1984 yılında başlayan ve giderek artan bir seviyede meydana gelen terör faaliyetleri, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde kitlesel göç hareketlerini tetikleyen temel neden olarak belirtilmektedir. Bu bölgede yaşanan güvenlik sorunu nedeniyle insanlar, buldukları yerde hem kişisel, hem aile hem de bir bireyi oldukları yerel toplumun çevre güvenliği olmadığını anladıkları zaman göç etme ihtiyacı duymuşlardır. Türkiye'de 1986-2005 döneminde, göç eden nüfusun yaklaşık %4'ünün güvenlik nedenleriyle göç ettiği ifade edilmektedir. 14 ilden göç (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van) edenler arasında güvenlik nedenleriyle göç edenlerin oranının ise %16 olduğu görülmektedir (HÜNEE, 2006:106).

Özellikle, 1992 sonrasında terör nedeniyle zorunlu köy boşaltma olaylarında büyük artışlar görülmüş; Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) resmi raporlarında, boşaltılan toplam yerleşim birimi sayısı (köy, mezra) 3.428, göç eden kişi sayısı ise 378.335 olarak belirtilmiştir. Ayrıca, bölgede yaklaşık olarak 2 milyon kişinin yer değiştirdiği (örneğin; 11 bin nüfuslu Lice ilçesinin 10 bini göç etmiş durumdadır), kırsal alanlardan Diyarbakır ve Şanlıurfa başta olmak üzere çevre illere göç edildiği ve oradan da batıdaki Adana, Mersin, Antalya, İstanbul, Bursa gibi kentlere gidildiği tespit edilmektedir. Diğer yandan, göç edenler ile yapılan bir anket çalışmasının sonuçları da göçün terörle olan ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Araştırma sonucunda bölgede can ve mal güvenliğinin sağlanmadığına inanan grup içinde, güvensizliğin nedeni olarak %44 ile terör ve %33 ile asayişsizlik faktörü belirtilmiştir (Öner, 1997:375).

Sosyo-Kültürel Nedenler

Sosyo-kültürel nedenler, tarımdaki dönüşüm, sosyal yapı ve hızlı nüfus artışı gibi itici nedenlerle iç göçleri meydana getiren faktörlerdir. Bunları Türkiye bağlamında ayrıntılı olarak ele almak gerekirse;

Tarımdaki Dönüşüm

İç göçlerin sonuçları itibariyle sosyal boyutta değerlendirilebilecek önemli bir nedeni, tarımda yaşanan dönüşüm ile ilgilidir. Türkiye ekonomisinin tarıma dayalı olması ve bunun bir uzantısı olan sosyal yapının toprakla olan bağlantısı, tarımdaki teknolojik gelişmeler ile farklı bir boyuta geçmiştir. Özellikle, 1950'li yıllarla birlikte tarım alanlarının teknoloji ile tanışmasıyla başlayan ve tarımda makineleşme olarak ifade edilen bu dönüşüme göre tarım kesiminde ihtiyaç duyulan insan gücü sayısında azalmalar meydana gelmiştir (Kocaman ve Beyazıt, 1993:2). Bu nedenle kırsal alanlarda tarım kesimine bağlı olarak hayatını idame ettiren bireyler işsiz kalmış ve yerleşim yerlerinden ayrılarak iş bulma umuduyla göç etmeye

başlamışlardır. Diğer yandan, eldeki ekilebilir arazilerin küçüklüğü, toprak mülkiyetinde meydana gelen kutuplaşma olayları ve toprakların miras yoluyla parçalanması, entansif tarıma geçişte tarım kesiminde yaşanan diğer sorunlar olarak işgücünü göçe teşvik etmekte ve iç göçlere neden olmaktadır (Mimarlar Odası, 1971:28-33).

Kırsal kesimlerden kentlere olan göçün asıl nedeni ve başlangıcı, tarımda makineleşme olmasına karşın makineleşmenin bizzat kendisi değil, meydana getirmiş olduğu yapısal dönüşümlerdir. Kırsal kesimlere traktörün girmesi tarımsal işletmelerin büyümesi yönünde bir baskı yaratırken, yerel pazardan dış pazarlara açılma da, standartlaşmış ve uzmanlaşmış üretime geçişi sağlama yönünde baskı yaratmıştır. Küçük tarımsal işletmeler (geçimlik ve yerel pazar için üretim yapan işletmeler) tarımsal dönüşüm sonucunda topraklarını satıp ya da kiraya verip kente göçenler veya pazara dönük üretim yapan küçük işletmeler şeklinde kalırken, toprak mülkiyetinden kaynaklanan yarı feodal işletmeler o döneme kadar olan sermayeleriyle makineleşmeye geçmiş ve bu büyük işletmelerin ortakçıları ve işçileri de kente göç etme eğilimi içine girmişlerdir. Ayrıca, kırsal kesimlerle ilişki içinde olan kent esnafı ve tüccarlar da sermayeleriyle birlikte traktör alıp, toprak kiralayarak büyük işletme halini almaları da ortakçılar ve geçimlik üretim yapan köylüler için işlenecek tarımsal alanların daralmasına neden olmuştur (Tekeli, 1982:95-113). Başka bir açıdan bakıldığında ise, traktörün tarıma büyük ölçüde girmiş olması, makinenin işgücü emeğinin yerini almasına olanak tanımıştır. Bir traktörün tarım kesiminden ayırdığı işgücü sayısının 3, 4, 7 veya 9 kişi olduğuna ilişkin çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımların ortalaması alındığında ise, bir traktörün 6 tarım işçisini ve ailesini kente göç etmeye zorladığı görülmektedir (Keleş, 2002:69).

Bir araştırmaya göre, kırsal kesimlerdeki çoğu insanın topraksızlığına ve buna paralel olarak gelişen yoksulluğa karşın çoğu insanın ise, özel köyleri olduğu belirlenmiştir. 1971 yılında Köy Envanteri Etütleri'ne dayanan Köy İşleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalara göre, özel köy sayılarının 709 olduğu anlaşılmaktadır. Bu köylerin 252'si kişiye, 255'i aileye ve 202'si de soya ait olduğu ifade edilmekte ve bunlarının çoğunun feodal ağalardan oluştuğu ve güçleri ile çevrelerine baskı yaptıkları da belirtilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, özel köy sahiplerinin egemenliğinde yaşayanların çıkış yolu olarak göç gözükmektedir (Öz, 1978:14-15).

Sosyal Yapı

İtici etkenlerden sosyo-kültürel unsurların diğer bir boyutu da sosyal yapı ile ilgilidir. Buna göre, insanlar arasında çıkan anlaşmazlıklar ve huzursuzluklar bir göç nedeni olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, kırsal alanda oldukça yaygın olan kız kaçırma, kan davası vb. durumlar toplum kesimleri arasında anlaşmazlıklara neden olabilmekte ve insanları göçe itebilmektedir. Yine, son zamanlarda azalmakla birlikte, özellikle Doğu'da yaygın bir gelenek olan başlık parası da göçe neden olan

bir durumdur. Başlık parasının yüksek olması nedeniyle, damat adayı başlık parasını denkleştirmek için geçici de olsa kente göç etme ihtiyacı hissedebilmektedir.

İç göçlere neden olan sosyal faktörler içerisinde diğer bir boyut da dini çerçevede gerçekleşen göç olaylarıdır. Balkanlar’daki Bulgar ayaklanması sonrasında, Bulgarların ele geçirdikleri çoğu yerlerde Müslüman Türkleri ve Pomakları (Bulgar asıllı Müslüman) din değiştirmeye zorlamaları nedeniyle bu zorlamalara yönelik gerçekleşen göçler de dini nedenlere dayalı göçlere bir örnektir. Diğer yandan, yapılan bir araştırmaya göre, yoksulluk nedeni ile büyük kentlere göç edenlerin bazıları, bu göç kararlarında dini kanaat önderlerinin, “senin kısmetin İstanbul’da (Adana’da, Ankara’da)” diye teşvik etmeleri de önemli bir etken oluşturmuştur (Taşçı, 2009:190-191).

Sosyal yapı ile ilgili diğer bir etken ise, eğitimle ilgilidir. Türkiye’de hala çoğu köyde, özellikle Doğu’da okul sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu yerlerde, okullaşma oranı oldukça düşüktür ve öğretmen ihtiyacı fazladır. Bu nedenden dolayı, bu yerlerdeki okumak isteyen çocukların aileleriyle birlikte kentlere, eğitim şartlarının iyi olduğu yerlere göç ettikleri görülmektedir.

Diğer bir neden olan ailevi nedenler, ekonomik, siyasal ve kültürel bir çerçeve kapsamında göçlere neden olabilmektedir. Bu özelliğinden dolayı ailevi nedenlerle yapılan göçler, “göçü meşrulaştırma hareketi” olarak da nitelendirilebilmektedir (Taşçı, 2009:190). Çünkü, ailevi nedenlerle meydana gelen göç hareketlerinin temelini aile birleşmeleri, diğer bir ifadeyle evlilikler oluşturmaktadır. Özellikle aile birleşmeleri yönünden, Avrupa’daki Türk işçilerin evlenecekleri eşleri Türkiye’den seçmeleri ve eşini de belli bir süre aile birleşmesi yoluyla Avrupa’ya getirmesi bu tür göç yapısına örnek teşkil etmektedir.

Ülkelerde yaşanan doğa olayları da sosyal yapı kapsamı içerisinde ele alınabilir. Bu açıdan depremler, seller, volkanik patlamalar, erozyon, çölleşme ve kuraklık gibi doğal olaylar göçlere neden olan etkenler arasında sayılmaktadır. Ermenistan’ın Erivan kentinde 1988 yılında meydana gelen 7,2 şiddetindeki deprem yaklaşık 25 bin kişinin ölümüne yol açmış ve bu olayı takiben yaklaşık 500 bin kişinin Rusya ve Ukrayna’ya göç etmesine neden olmuştur. 1994 yılında ise Kırgızistan’da meydana gelen toprak kayması sonucu 270 bin kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Mutluer, 2003:16). Türkiye’de ise, 1999 yılında yaşanan Marmara depreminde yaklaşık 50 bin kişi hayatını kaybetmiş ve bu olay birçok insanı ve aileyi göç etmeye zorlamıştır.

Hızlı Nüfus Artışı

Nüfus artış hızını belirleyen iki temel faktör; doğurganlık oranının artması ve ölüm oranının düşmesidir. Hızlı nüfus artışları, dünya geneline bakıldığında az gelişmiş ülkelerde ve ülke bazında ise gelişmemiş bölgelerde ve kırsal kesimlerde meydana gelmekle birlikte göçlere neden olmaktadır. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde doğurganlık oranının yüksek olmasından dolayı, ailelerin öteden beri sahip oldukları topraklar önceleri az sayıda insanları geçindirebilirken,

bir süre sonra ailelerin genişlemeye başlaması ve yeni ailelerin oluşmasıyla birlikte topraklar yetmemeye başlamıştır. Bu nedenle, tek geçim kaynağı olan toprağın yetersiz kalması, işsiz ve geçim derdiyle uğraşan insanları kırsal kesimlerden kentlere göç etmeye itmiştir (Akgür, 1997:42). Diğer bir ifadeyle, hızlı nüfus artışı nedeniyle tarımdan sağlanan gelir yetersiz kalmış, bundan dolayı da insanlar gelecek kuşaklara daha iyi olanaklar sağlamak için göç etmek durumunda kalmışlardır.

2012 adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Türkiye hala dünyanın en kalabalık 20 ülkesinden biridir. Nüfus artış hızı 2012 yılı itibariyle %1,28 ile gelişmiş ülkelerin ve hatta dünya nüfus artış hızı ortalaması olan %1,1’ün bile üstündedir. Avrupa ülkeleri arasında ise Lüksemburg’dan (2,49) sonra nüfus artış hızı en yüksek olan ülkedir. 1990 yılında 56,5 milyon olan ülke nüfusunun, 1997 yılında yapılan nüfus tespitine göre 62,5 milyona yükseldiği tespit edilmiş olup, 2000 yılında yapılan nüfus tahmini tahmin edilmekteyken, tahminin üzerinde bir artışla 2000 yılında yapılan GNS’na göre 67,8 milyona yükselmiştir. 2012 yılında ise Türkiye nüfusu 75.627.384 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan projeksiyonlarda ise Türkiye nüfusunun 2023 yılında 84 milyonu geçeceği tahmin edilmektedir (www.tuik.gov.tr, DPT, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç, 2001:8)

Çekici nedenler açısından sosyo-kültürel nedenleri incelenecek olursa, Türkiye’de özellikle 1950’li yıllarla birlikte, toplumsal hizmetler açısından kırsal kesimler ne ölçüde yoksun bırakılmışsa, kentlerin de o ölçüde donatıldığı söylenmektedir (Öz, 1978:26). Özellikle, İstanbul gibi sosyal ve kültürel altyapısı güçlü olan kentlere doğru yapılan göçlerin bir nedeni de, göç etmek isteyenlerin bu kentlerin sosyal, kültürel ve diğer benzer hizmetlerinin çekiciliğine kapılarak bu hizmetlerden yararlanmak istemeleridir. Bu çekici unsur, daha çok orta ve üst gelir gruplarının büyük kentlere göç etmelerini ifade etmektedir (Kocaman ve Beyazıt, 1993:2).

Okullaşma konusu da göç kapsamında çekici nedenler arasında ele alınmaktadır. ILO’nun 1991 yılında Türkiye’nin kırsal kesimlerinde yapmış oldukları anket çalışmasında çıkan sonuçlar da kırsaldaki ailelerin çoğunluğunun çocuklarının geleceği ve eğitimi konusundaki kaygılarını en önemli göç nedeni olarak gösterdikleri ortaya çıkmıştır (Akgür, 1997:75).

Kenti çekici hale getiren diğer bir faktör olan iletici nedenler ise, haberleşme ve ulaşım imkânları ile açıklanmaktadır. Haberleşme ve ulaşım alanındaki yaşanan gelişmeler ile kentlerin göç alması iletici nedenlerle kırsal kesimlerden kentlere göçleri ifade etmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllardan beri ulaşım alanında büyük gelişmeler yaşanmış ve bu gelişen ulaşım imkânları fiziksel hareketliliği hızlandırarak göç konusunda etkili olmuştur (Akgür, 1997:74).

Gelişen ulaşım ağı, kırsal kesimlerden kentlere ulaşımı daha da kolaylaştırmış ve iç göçleri hızlandırmıştır. İletişim alanında yaşanan gelişmeler de daha önceden göç edenlerin, kırsal kesimlerde kalanlarla irtibata daha kolay geçebilmelerini sağlamış ve göç ettikleri yerler hakkındaki bilgileri daha kolay aktarabilmeleri nedeniyle de göçü hızlandırıcı bir etkiye neden olmuştur (Kışla, 2008:39).

Kırsal kesimlerde yaşayan göç etme eğiliminde olan bireyleri haberdar etme konusunda medyanın da çok önemli etkileri olmuştur ve hala daha olmaktadır. Göç etme eğiliminde olan kişi, bir yandan bulunduğu yerin itici olması nedeni ile göç etme isteği artarken, diğer yandan da medyanın iletici etkisi ile kentin çekiciliğine kapılmaktadır ve bunun sonucunda da göçe karar verebilmektedir.

Türkiye’de İç Göçün Sonuçları

Göçün kısa ya da uzun dönemde meydana getirdiği sorunlar, değişik bilim dallarında araştırmalara konu olmuştur. Göçle birlikte, bir yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi kalmaktadır ve bu da net göç veren yerlerin gelişme hızlarını düşürmektedir. Kişinin yer değiştirmesinin sadece bir üretim faktörü olarak değil aynı zamanda da bir tüketici olduğu dikkate alınırsa, göç veren yerlerin bir pazar olarak görece avantajlarını kaybetmekte oldukları ve bunun da gelişmeyi bir başka yoldan etkilediği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, gidenler geride kalanları kaderleriyle baş başa bırakmaktadırlar (Tekeli, 2008:180).

Kırsal kesimden göçlerin yeni başladığı dönemlerde iç göç kentteki işgücü talebini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Kırsal kesimden göçler hızlanarak kentleşmede belli bir yol aldıktan sonra reaksiyon hızlı olmakta, aşırı kentleşme yargısıyla ifade edilen olgu başlamaktadır. Kırsal kesimlerdeki nüfusun kentlere gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması, bireyin kente uyum sağlaması için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi ve kentin imkânlarından yararlanabilmesi gerekmektedir. Bu, kısa sürede meydana gelen bir olgu değildir, birkaç nesil içinde gerçekleşmektedir. Bu sorunların yanına kentleşmemek, ikili kent yapısı, bütünleşmemiş kentler vb. kavramları da ekleyebiliriz. Bu konu, özellikle kent sosyolojisinin önemli konularından birini oluşturmaktadır (Tekeli, 2008:180-181).

Hızlı ve Çarpık Kentleşme

Kent, birbirine benzemeyen yaşam biçimlerine sahip bireylerin aynı yerleşim alanlarında diğer yaşam biçimlerini kabullenerek yaşayabildiği heterojen bir yapıdır (Tatlıdil, 1994:385). Kentleşme ise, “hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşme süreci, hem de kentsel mekânın ve toplumsal pratiğin değişme ve evrimleşme sürecidir” (Tolan, 1996:161). Ekonomik ve sosyal açıdan kentleşme, kente özgü sosyal örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratmakta ve insanlara kente özgü davranış kalıpları kazandırmaktadır (Sezal, 1992:22). Kentleşmenin dar anlamdaki tanımı demografik nitelik taşımaktadır ve buna göre kentleşme; kentlerde yaşayan nüfusun ve kent sayılan yerleşim alanlarının artmasıdır. Kentleşme olgusunun geniş bir biçimde tanımını yapacak olursak; “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü

ve ihtisaslaşma yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Özkalp, 2008:325).

“Bir ülkenin kalkınmışlık ölçüsünü, ulusal üretimden ya da üretimin yapısal kaynaklarından çok, kentleşmenin kapsamı belirlemektedir” (Galbraith, 2004:274). Türkiye’deki kentleşmenin en önemli sorunu sanayi eksikliğidir yani sanayileşmemedir. Sanayileşememe ile birlikte, örgütlenme ve uzmanlaşma eksikliğidir (Türkiye’de Kentleşme, 1971:38). Bu bağlamda, az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme hareketlerinin özelliklerini gösteren Türkiye’de, kentleşmenin sanayileşmenin önünde olması, kırsal alanların itici faktörünün daha ağır bastığı bir niteliktedir (Tütengil, 1984:162).

Türkiye nüfusu 1950’li yıllardan sonra kırsal alanlarda yaşanan çözülme ile birlikte hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Kırsal alanlardan kentlere doğru oluşan bu göçlere paralel olarak sanayinin gelişmemesi Türkiye’de kentleşmenin sorunlarla birlikte oluşmasına yol açmıştır. Tablo 2’de ki kır kent oranlarına bakıldığında Türkiye’de ne denli bir hızlı kentleşme yaşandığı görülmektedir. 1950 yılında kentlerdeki nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 25,04 iken, 2012 yılında bu oran 77,30 olarak 3 katından fazla bir artış göstermiştir.

Hızlı ve çarpık kentleşme, Türkiye toplumunda bir dizi sosyal ve kültürel sorunlara neden olmaktadır. Kentleşmenin kültürel boyutunun ihmal edilmesi ve sosyal anlamda kentleşmenin oluşturulamaması kültürel çarpıklığa, boşluğa ve bunalıma yol açmaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göçen milyonlarca kişi için kırsal kültür işlevini yitirmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedirler. Meydana gelen bu kültür boşluğu, hızla oluşan bir kuralsızlık doğurmakta, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan anarşinin temeli olabilmektedir. Özellikle aile kurumunda gerçekleşen değişim, kuşaklar arası çatışmayı meydana getirmekte ve ciddi sorunlara yol açmaktadır (Kaya, 2007:37-38).

Çevre Sorunları

Çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen veya zaman içerisinde dolaylı ya da dolaysız bir etki gösterebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı şeklinde tanımlanmaktadır. Çevre sorunlarını oluşturan etkenlerin başında hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme gelmektedir. Bu etkenlere son yıllarda turizm de ekleyebiliriz. Çevre sorunları gürlü, su, toprak, hava ve çevre kirliliği olarak görülmektedir (Erkan, 2002:139)

Hızlı kentleşme ile birlikte kentlerde daha çok çevre kirlenmesi olmaktadır. Hızla büyüyen kentlerde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam için temiz ve yeterli suyun sağlanması, havanın kirlenmesinin engellenmesi kentsel yönetimlerin gücünü aşan finans kaynaklarına sahip olunmasını gerekli kılmaktadır. Sağlıklı bir yaşam için gerekli olan kanalizasyon gibi hizmetlerin sağlanamaması insanları sağlıksız çevrenin ortaya çıkardığı hastalıklarla karşı karşıya getirmektedir ve dolaylı olarak da

yaşam süresini de etkilemektedir. Kentlerdeki hava kirliliği, gürültü kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği ve çevre kirliliği insan hayatını tehdit etmekte ve oluşan bu çarpık kentleşme tarihi dokuyu ve doğayı yok etmektedir (DPT, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç, 2001:16-17).

Konut Sorunu ve Gecekondulaşma

Kırsal alanlardan kentlere göçlerin en belirgin sorunu konut alanında olmaktadır. Bir arada ve üst üste barınılan “bekâr hanları, bekâr odaları” hariç, en önemlisi kentleri çevrelemeye başlayan gecekondulardır (Tütengil, 1984:168). Gecekondu, Türk Dil Kurumu sözlüklerinde “belediyeden izin almadan, hemen bir gecede çatılıveren bir yapı” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre gecekondu, imar yasalarına tamamen aykırı olarak ilkel yapıda, sağlık ve konfor yönünden tamamıyla yoksun, derme çatma bir yapı olarak belirtilmektedir. 1966 yılında çıkarılan Gecekondu Yasası ise gecekonduyu; imar ve yapı mevzuatına aykırı olarak, başkalarına ait arazi ve arsalar üzerinde, arsa sahibinin rızası olmaksızın yapılmış yapılar olarak ifade etmektedir (Serter, 1994:93-94).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra %6’lık büyüme hızına ulaşan Türk kentleri gecekondu sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’nin konut sorunuyla ilk karşılaşması nüfus mübadelesi döneminde olmuştur ve İmar ve İskân Vekâleti’ne bağlı İskân Genel Müdürlüğü göçmenlerin yerleştirilmesi ve göçmen evlerinin yapılması ile görevlendirilmiştir. Fakat, yaşanan bu mübadele sürecindeki konut sorunu, 1950 sonrası göçlerin ortaya çıkardığı konut sorunundan hem nitelik hem de nicelik olarak farklılık göstermektedir. Bu nüfus mübadelesi ile gelen göçmenler, devletin göstermiş olduğu yerlerde iskân edilmesi nedeniyle, büyük yerleşim sorunları ve pahalı arsalar gibi sonuçlar açığa çıkarmamıştır (Öztürk, 2006:120). 1945’lerden sonra yaşanan göçlerle birlikte ülke nüfusunun üstünde artış gösteren Ankara nüfusu, konut sorununu ortaya çıkarmıştır. Konut üretiminin konut talebini karşılayamaması nedeniyle, göç edenlerin kendi çözümleriyle birlikte gecekondu olgusu toplumsal hayatımıza ve kent literatürümüze girmeye başlamıştır. (Tekeli, 1982:65).

1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası, gecekonduya ilişkin politikasını; gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve önlenmesi şeklinde üç hedefte toplamıştır. Gecekondulaşma yönünden önem taşıyan önleme politikaları ise;

1. Gecekondu yapılırken, ya da yapıldıktan hemen sonra, kolluk kuvvetlerince yıktırılması,

2. Kamu yardımları ya da toplu konut yapımına ayrılan fonların artırılması ile ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılayacak yöntemlere başvurulması, şeklindedir.

Alınan bu tedbirlere rağmen, gecekondulaşmanın önüne geçilemezken, gecekonduların sık sık çıkarılan gecekondu affı ile yasal güvence kazanması, kişileri ailelerini barındırmak için değil, kiralamak ve satmak amacıyla gecekondu yapımına yöneltmiş ve gecekondu ticareti büyük kentlerde hızlı bir şekilde yaygınlaşmaya başlamıştır (Serter, 1994:95).

Devletin konut sorununa müdahalesi doğrudan doğruya konut yapmak değil, tazminat ödemek ve dar gelirliyi korumak için kira sınırlaması getirmek gibi faaliyetler biçiminde olmuştur. Planlı dönemde, kalkınma planlarında konut sorununu çözecek önlemlerin olduğu görülmektedir. Bu dönemde öncelikler kent konutlarına ve bunlar içinde yoksul ve dar gelirliye yöneliktir. Konut sorunu ulusal kalkınma planlarının bir parçası olarak yerini almış fakat dar gelirli ailelerin barınma ihtiyaçları karşılanamamış ve gecekonduların alanları artmıştır (Başel, 2003:121). Diğer yandan, gecekonduların devletin belirli zamanlarda sağladığı sosyal konutlardan daha pahalı olduğu fakat gecekonduların tercih edilmesinde sosyal konut ve gecekondular arasındaki işlevsel farkların rol oynadığı görülmektedir. Sosyal konut sadece konut işlevi görürken, gecekondulara Türkiye’deki kentleşme süresi içerisinde; mülkiyet, tasarruf, sosyal güvenlik, kırsal alanların değerlerini koruma araçları olma, tarımsal ve marjinal üretim yerleri olma vb. şeklinde işlevler yüklenmiştir (Kartal, 1983:42).

Tablo 5. Türkiye’de Yıllara Göre Gecekondular ve Gecekondulu Nüfus Sayıları

Yıllar	Gecekondular	Gecekondulu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0
2011*	4.000.000	20.000.000	40.0

*Remzi Kozal, “Türkiye’de 4 milyon gecekondular var!”, *Sabah Gazetesi*, (İstanbul, 7 Kasım 2011)

Kaynak: Keleş, s.494

Tablo 5 incelendiğinde, Türkiye’de 1955 yılında 50 bin olan gecekondular sayısı 2011 yılı itibarıyla 80 kat bir artış göstermiştir. Aynı şekilde gecekondularda yaşayan nüfus sayıları da 1955 yılında 250 bin iken, 2011 yılında 80 kat artış göstererek 20 milyon olmuştur.

İşgücü ve İstihdam Yapısındaki Değişim

Türkiye’de yaşanan iç göçlerin işgücü piyasalarına ve istihdam yapısına da etkileri olmuştur. İşgücü piyasasına etkileri açısından iç göçler Türkiye’de üç farklı döneme ayrılmaktadır.

Birinci dönem; 1940’ların ikinci yarısından 1960’lara kadar uzanan bir dönemdir ve temel özelliği ise tek bir işgücü piyasasının olmasıdır. Bu dönemde göç edenler doğrudan piyasaya entegre olurken, diğer önemli nokta da kentleşme ve sanayileşmenin temel devlet politikası haline gelmesidir (İçduygu vd., 1998:234). Kentsel alanlara göç edenler genellikle iyi ve sürekli bir iş bulma ümidiyle kentlere

akın eden genç yaştaki insanlardır. Fakat kentlere göç eden gençler modern sektörlerde gelir imkânına hemen sahip olma şansı bulamazlar. Kentlere geldiklerinde sahip oldukları işler asimile olmalarını önleyecek işlerdir (Kıray, 2007:21).

İkinci dönem ise, 1960 ve 1980 arası dönemdir. Bu dönemde işgücü piyasasında çifte pazar oluşmuştur. Bu dönem, gecekondulaşmanın arttığı ve kentlerdeki istihdam olanaklarının yeni göç edenleri istihdam edemeyeceği bir dönemdir. Bu durum, marjinal ve enformel sektörlerin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Sanayileşmeyi takip etmeyen kentleşme ve göç ikincil pazarı meydana getirmiş; ikincil pazar göç edenlere istihdam olanağı sağlarken, birincil pazara da işçi sevk etmiştir. Bu dönemde ikincil pazarı besleyen göç edenlerin varlığı tüm sektörlerde ucuz işgücü sağlamak, taklit üretim vb. yoluyla arz açığını kapatmak, seyyar satıcılık, kapıdan kapıya satış yoluyla ucuz dağıtım imkânları yaratmak, iç talebin sürekli artırılması ve kırdan yapmış olduğu birikimi kente aktarma gibi etkilere (İçduygu vd., 1998:234-235). Bu dönemde, gecekonduya yaşayan nüfusun kentte kalış süreleri arttıkça örgütsüz marjinal işlerden, örgütlü sürekli işlere geçtiği görülmektedir.

Üçüncü dönem ise 1980'li yıllarda başlamıştır. Bu dönemde işgücü piyasası göçler yoluyla parçalanmaya başlamıştır. Kentler arası göçlerin, kırsal alanlardan kentlere olan göçlerden daha fazla olduğu bir dönemdir. Bu yeni göç dalgası içindekiler ilk dönemlerde göç edenlere göre daha niteliklidir ve pazarlık gücüne de sahiptirler ve doğrudan birincil piyasalara yönelmişlerdir. Ayrıca bu durum, daha önceden çalışanlar üzerinde, göç edenleri yedek işgücü deposu olarak bir baskı unsuru oluşturmuştur (İçduygu vd., 1998:235-236). Yine son dönemlerde İstanbul gibi metropol alanlarda meydana gelen bir diğer değişiklik de işgücü arzı ve talebi arasındaki niteliksel dengesizliktir. İşgücü arzı yetersiz nitelikleriyle artmaya devam ederken, işgücü talebinin nitelikleri bilgi teknolojileriyle donanan yüksek nitelikli bireylere yönelince bir uyumsuzluk ortaya çıkmıştır. Bu uyumsuzluk sonucunda marjinal veya kayıtdışı sektörlerde çalışanlar ile profesyonel küresel işçiler arasında bir kutuplaşma meydana gelmiştir (Aksoy, 1996:9).

Türkiye'deki hızlı nüfus artışı ve 1950 yılından itibaren kırsal alanlardan kentlere doğru artan göç hareketlerinin oluşturduğu emek piyasası özellikleri, kayıtdışı ekonominin gelişmesinde etkili faktörlerden biridir. Kentlerde yoğunlaşan vasıfsız işgücü, daha az ücretle ve sosyal güvenceye sahip olmaksızın emeklerini arz etmeye razı olmaktadırlar. İşgücü arzı arttıkça, işverenler de kayıtdışı istihdama daha çok başvurumaktadırlar. Sanayileşmeye dayanmayan kentleşme, kırsal kesimlerden kentlere göç eden kitlelerin kayıtdışı sektör ve marjinal sektörde istihdamına neden olmuştur. Daha çok kırsal kesimlerden gelenlerin oluşturduğu kayıtdışı ekonomik sektör büyük kentlerin ekonomisine yön vermeye başlamıştır. Kayıtdışı istihdamın varlığı da göçün devamlılığını sağlayan bir etken olmuştur (Kalça, 1999:130).

Haziran 2002 döneminde ülkemizde kayıtdışı istihdam oranı %53,11 iken bu oran Haziran 2013 döneminde %37,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde istihdam edilen 26 milyon 319 bin kişiden 9 milyon 952 bin kişinin kayıtdışı olduğu belirlenmiştir (www.sgk.gov.tr, www.tuik.gov.tr). Oranları göz önüne aldığımızda kayıtdışı istihdamın geçmişten günümüze azaldığı görülmekle birlikte istihdam edilen 26 milyon kişiden neredeyse 10 milyon kişinin kayıtdışı olması devleti, işvereni ve işçiyi dolaylı ve dolaysız olarak olumsuz etkilemekte ve ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlarından önemli bir tanesini teşkil etmektedir.

Göçler, kırdan kente göç eden erkek nüfus üzerinde bir işçileşme sonucu meydana getirirken, ailenin diğer bireylerini de çalışma yaşamına sürüklemektedir. Göçler, yüksek oranlı işsizlik, artan yoksullaşma, gelir dağılımı adaletsizliği ve eğitim masrafları çocuk işgücünün yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Çocuk işçiliği özellikle eve iş verme uygulamalarında ve kayıtdışı sektörde yaygın bir şekilde görülmektedir.

Göçlerin kadın emeği üzerindeki etkisi, genel olarak kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak kullanılan kadın emeğinin çalışma yaşamından çekilmesi biçiminde olmaktadır. Kadın emeğine yönelik “ev kadınlaşma” süreci göçün kadınlara özgü bir sonucudur. Bu etkinin nedenleri ise, oluşan işgücü piyasasının yapısından ve ailelerin tutum, davranış ve inanışlarından kaynaklanmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, www.kadinininsanhaklari.org).

Kentleşme ve Bütünleşme Sorunu

Kentleşme, “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte, ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci” şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998:80). Bu süreç, kent bürokratik yapısı, yerleşik kentli nüfus ve kentsel örgütler ile ilişki arttıkça hız kazanmaktadır. Ayrıca bireyin yapmış olduğu iş ve gelmiş olduğu yerle ilişkileri de kentleşme sürecini etkilemektedir. Göç ettiği yerle ilişkilerin yoğun bir şekilde devam ettirmesi bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca bireyin kent yerleşik nüfusu ve örgütlü yaşam içinde yer almasının artması ile birlikte de kentleşme hızlanmaktadır. Kentleşme süreci hızlandıkça, bütünleşme de artmaktadır. Fakat özellikle büyük kentlerin devamlı göç alması nedeniyle kentte yaşayan insanlarda tam bir kentleşme, kent ve nüfusun birleşmesi zorlaşmaktadır. Genellikle kente göç eden ailelerin ikinci hatta üçüncü kuşakta kentleşmenin yaşandığı söylenebilir (Erkan, 2002:20-21).

Bu süreç içerisinde kente göçen köylüler zaman içerisinde kentleşmekte ve kendine özgü davranış ve yapıları benimsemektedir. Kentleşmenin iki yönü bulunmaktadır; ekonomik yönden kentleşme ve sosyal yönden kentleşmedir. Ekonomik yönden kentleşme; bireyin geçimini tamamen kente özgü işlerle sağlıyor olmasıdır. Sosyal yönden kentleşme ise; kır kökenli insanın çeşitli

konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesidir (Kartal, 1983:21).

Kırdan kente göç edenlerin kente uyum sağlayacak donanımları (eğitim, uzmanlaşma, işbölümü, barınma imkânı) olmadığı gibi, göç ettikleri yaşam alanlarını tanımamakta ve bir uyum sorunu yaşamaktadırlar. Bu nedenle göç edenler kendi uyum stratejilerini de oluşturmak durumundadırlar. Bu süreçte patronaj ilişkisi çeşitli şekillerde etkili olmaktadır. Bu ilişki içerisinde patronaj göç edenlere, ekonomik, sosyal ve siyasal yönden faydalar sağlamaktadır. Bu ilişkinin ilk aşaması; ailenin yaşça en büyük olanının başkanlığında aile akraba iş birliği, ikincisi; kente daha önce yerleşmiş daha kapsamlı ve örgütlü patronlar ve hemşerilerden oluşan bir patronaj, üçüncüsü ise; siyasal parti temsilcileri aracılığıyla daha geniş kapsamlı siyasal parti patronajı ve son olarak ise; Türkiye’de yaşanan siyasal tıkanma sonucunda oluşan cemaat patronajıdır (Kıray, 2007:185).

Kentleşmenin gerçekleşmesi için gereken belli aşamalar vardır. Bu aşamaların ilki; kente gelen bireyin, geldiği yerde kalıcı olmasıdır. Bireyin, geleceğinin köyünde değil de, geldiği kentte olduğuna inanması kendilerini kent ile bütünleştirme ihtiyacını hissetmeye başlamasına neden olur. Kentleşmenin bir diğer aşaması da ekonomiktir. Kişinin kentte yaşamasını anlamlı kılacak bir işe sahip olması ve bu işin kentli tarafından kabul edilebilir olması ya da olumlu görülmesi yani işportacılık, değnekçilik ve benzeri işler yapmaması gerekmektedir. Kentleşmenin bir başka aşaması da eğitim ve kültür düzeyi ile ilişkilidir. Eğitim ve kültür uzun süreler sonunda elde edilebilen özelliklerdir. Bu nedenle ilk nesillerden kentleşmeyi beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır. Kentleşmenin son aşaması ise, bireyin kente özgü davranış kalıplarını benimsemesidir. Bu aşamada bir nesilde gerçekleşmeyecek kadar uzun bir süre gerektirmektedir (Kaya, 2007:120).

Göç edenler arasında yapılan bir araştırmaya göre, çoğu göçmen kendini köylü ya da köy kökenli olarak hissetmektedir. Kendilerini köylü olarak görmelerinin en önemli nedeni, özellikle kadınlar tarafından, günlük yaşamlarını birlikte geçirdikleri kişilerin çoğunun kendileri gibi köyden göç etmiş kişiler olmalarıdır. Diğer bir neden olarak ise, kentlilerin göçmene karşı küçümseyici ve dışlayıcı tutum ve davranışları gösterilmektedir. Araştırmaya katılanların bir kısmı ise, daha çok genç ikinci kuşak göçmenlerden oluşanlar kendini kentli olarak görmektedir. Kendilerini kentli olarak görmelerine neden olarak ise, kent yaşantısını sevmelerini ve kente alışmalarını göstermektedirler. Araştırmaya katılanların diğer bir kısmı ise, kendilerini ne tam köylü, ne de tam kentli olarak görmektedir. Göçmenler arasında kimileri ne kentli ne de köylü olabildiğinden şikâyet ederken, kimileri de içinde buldukları ortama uyum sağladıklarını ve bu nedenle köydeyken köylü, ketteyken kentli olduklarını ya da hem köyün hem de kentin özelliklerini bir arada taşıdıkları ve bir uçları köyde bir uçları kentte olduğu için “azman” (melez) sayılacaklarını, bundan dolayı da hem köylü hem de kentli olduklarını söylemektedirler (Erman, 1997:304-305).

Sosyal Yapıdaki Değişimler

Türkiye'de yaşanan iç göçlerin önemli bir sonucu da bireysel değişmelerin yanında bireyin yaşadığı sosyal çevrenin değişmesi ve yeni sosyal ilişkiler içinde yer almasıdır. Bu sosyal sonuçlar daha çok aileler üzerinde etki yaratmaktadır. Yapılan bütün alan araştırmaları, göçle birlikte geleneksel köy toplumunun yapısı olarak kabul edilen geniş ailenin çekirdek aileye ve sosyal dayanışma kalıplarının ise kentsel organizasyonlara dönüştüğünü belirtmektedir.

Göçün sosyal yapı ve ilişkiler yönünden yarattığı etki akrabalık ilişkileri açısından incelendiğinde, kırsal kesimden göç edenlerde akrabalık ilişkilerinin devam ettiği görülmektedir. Fakat yapısal olarak bakıldığında bu ilişkilerde değişimler meydana geldiği gözlenmektedir. Sosyolojik yönden, özellikle davranış ve sosyal yaşayış şeklindeki kır-kent karşıtlığı ikili yapılar (cemaat-cemiyet, heterojenlik-homojenlik, işbölümü-iş bölümü yok, geniş aile-çekirdek aile vb.) açısından ele alınmaktadır. Bu karşıtlıklar zaman içerisinde kitle iletişim araçlarının da etkisiyle azalmıştır. Yaşanan göç süreçlerinde ise, giderek değişimler meydana gelmekte ve göçlerde akrabalık ilişkileri yanında, hemşerilik ilişkileri de ön plana çıkmaktadır. Kentsel dayanışma açısından hemşerilik grupları, aileden daha geniş ve kapsamlı bir yapısal özellik göstermektedir. Ancak göç edenler ilk olarak hemşerilik ilişkilerini kullanmakla birlikte, bu ilişkide yer alan eski hemşeriler yani daha önceden göç etmiş bireyler işlerini düzene koyduktan sonra, yeni göçmenler artık kendilerine bir yük haline gelmeye başlar ve bu eski göçmenler yerlerini değiştirmeye başlarlar. Yeni göç edenler ise, eski göçmenlerin yerlerini alarak bu ilişkileri devam ettirmeye çalışırlar (Başel, 2003:63-64).

Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalara göre, ailelerin zaman içerisinde geniş aile yapısından çekirdek aileye yapısına doğru bir değişim gösterdiği belirtilmekte ve 1945-1950 yıllarında başlayan bu değişimin son aşamalarına geldiği söylenmektedir. Bu yapısal dönüşüm geleneksel ailenin koruyuculuğunun kalkmasına, işsizliğin bireyleri daha çok ve yakından etkilemesine yol açarken, kırsal alanlardan kentlere göçü ve aynı zamanda da sosyal hareketliliği kolaylaştırmıştır. Özellikle, göçlerin başladığı ilk dönemlerde aile reisliğinin yani aile erkelerinin geride bıraktıklarına bakan ve gözetken bir kurum olarak da işlev gören geniş aile, artık göç eden kişinin eşini ve çocuklarını da yanına almasıyla tamamen parçalanmış bir yapıya dönüşmüştür (Başel, 2003:65).

Genel olarak ele alındığında, sürekli yaşanan göç akımını kırsal alanlardan sanayi bölgelerine taşıyan göçler; sadece bir yer değiştirme, insanların mekânlar arası dağılışı değil, aynı zamanda ayrı ayrı her bir olayda bir meslek değişikliğini, sosyal durumun değişmesini, hatta bu akınlar arasında birlikte taşınan insanların bütün sosyal varlığının ve yapısının değişmesinde etkili bir faktör olarak görülmektedir. Kırdan kopuş sürecinde yaşanan göçler, eğer sanayileşmeye dayanan bir kentleşme meydana getirir veya kentleşme sanayileşmeyi sonradan takip ederse, sonuçta yeni bir sosyal sınıfın doğmasına neden olur. Bu durum, sanayi devrimi döneminde yaşanmıştır. Göç edenler yaşadıkları yerlerle birlikte, sosyal ilişkilerinde,

mesleklerinden, kendi zümrelerinden de ayrılırlar ve göçlerin sonunda tamamen yeni bir sosyal sınıf içine girerler. Bu iç göçlerde, eski tarımsal ekonomide hiç bulunmayan, yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Sayıca en büyük ve sosyal tarih açısından en önemli olay, Sanayi Devrimi sonucu yaşanan iç göçler sonucunda işçi sınıfının doğuşu olmuştur (Freyer, 1954:20-21).

Günümüzde ise yaşanan küreselleşme ve yüksek teknolojiler sayesinde sanayi ötesi bir dönüşüm yaşanmaktadır. Ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, toplumsal, teknolojik vb. alanlarda değişimlere neden olan küreselleşme, toplumları derinden etkileyen bir süreçler topluluğu niteliğindedir. Yaşanan bu değişimlerle birlikte, artık işçi sınıfı yerini küreselleşmenin oluşturduğu bilgi toplumuna bırakmaktadır.

Sonuç

Türkiye’de iç göçlerin artmasındaki önemli nedenlerin başında hiç kuşkusuz hızlı nüfus artışı ve tarımdaki dönüşüm gelmektedir. Tarıma makinenin girmesiyle birlikte insan gücüne duyulan ihtiyaç ortadan kalkmış ve işsiz kalan bireyler sanayileşme çabasında olan kentlere doğru göç etmeye başlamıştır. 1945 yılında binde 10.59 olan yıllık nüfus artış hızı, 1950 yılına gelindiğinde 2 kat artarak binde 21.73 olmuştur. Tarımdaki makineleşmeye paralel olarak hızlı nüfus artışı da kırdan kente göçleri hızlandırmıştır.

Diğer yandan 1945 yılında toplam nüfus içindeki payı %25.04 olan kent nüfusu, 2012 yılına kadar artarak devam etmiş ve %77.30’a kadar yükselmiştir. Bu oranlar kırlardan kentlere yaşanan göçleri açıkça gözler önüne sermektedir. Yine kentlerdeki sosyal ve kültürel olanaklardan, eğitim fırsatlarından yararlanma isteği de göçleri arttıran diğer nedenlerdir. Aynı zamanda kentlerin iş bakımından kırlara göre daha cazip olması da göçe neden olmaktadır.

Yaşanan bu göçler elbette beraberinde olumsuz sonuçlarda getirmektedir. Kentlere doğru oluşan yoğun göç dalgaları buralarda çarpık bir yerleşmenin meydana gelmesine ve gecekondulaşmaya neden olmuştur. 2011 yılı itibarıyla kentlerde yaklaşık 4 milyon gecekondu olduğu tahmin edilmektedir ve buralarda yaşayan nüfus ise kent nüfusunun nerdeyse %40’ını oluşturmaktadır. Aynı zamanda yaşanan bu göçler işgücü ve istihdam yapısında da değişimlere neden olarak kayıtdışı ekonominin gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Günümüzde az da olsa devam eden iç göçlerin önlenmesi ya da olumsuz sonuçlarının azaltılabilmesi için çeşitli politikaların üretilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Kırın iticiliğini ortadan kaldırarak yeterli iş sahaları açmak, eğitim imkânlarını arttırmak, sosyal ve kültürel açıdan gelişim sağlamak, sosyal konut projeleri gibi sosyal politikaların izlenmesi bu yönde etkili olabilecek politikalarından sadece birkaçı olarak göze çarpmaktadır. Kırsal kesimlerde nüfus artışının durması hatta yıllık nüfus artış hızının eksilere düşmesi artık iç göçlerin nitelik değiştirerek kırdan kente değil de kentten kente doğru yaşandığının bir göstergesidir. Bu

dönemde ise önemli olan işgücünü talep ve arza göre dengeli dağılmasını sağlayacak politikalar üretmektir.

Bu kapsamda günümüzde aktif emek piyasası politikaları önem arz etmektedir. İşsizlik sürelerini kısaltarak işsizlerin daha çabuk iş bulmalarını sağlayan bu politikalar iş arama yardımları, iş ve meslek danışmanlığı, toplum yararına çalışma, işbaşı eğitim ve mesleki eğitim programlarından oluşmaktadır. Aktif emek piyasası politikaları oluşturulurken ilk önlem olarak, mevcut işgücünün istihdam edilebilirliğini artıran ve beşeri sermaye yatırımı olan eğitim programları üzerinde durulmaktadır. Çünkü işgücünün eğitim düzeyinin yükseltilmesi, yapısal işsizlikle mücadelede rol oynayan baş aktörlerden biri olduğu görülmektedir. Ülkemizde yaşanan göçlerle birlikte çok erkenden eğitimi bırakıp iş piyasalarına atılan bireyler çeşitli nedenlerle gün geçtikçe vasıflarını yitirerek işsiz kalabilmektedirler. Bunların tekrardan işgücü piyasalarına girmesi için günümüz şartlarına uygun bir şekilde eğitilmesi ve niteliklerinin artırılması noktasında mesleki eğitim programları ikinci bir şans olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgür, Z. (1997) **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)**, 1.bs., Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları
- Akkayan, T. (1996) **Göç ve Değişme**, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları,1979, No: 2573
- Aksoy, A. (1996) Küreselleşme ve İstanbul’da İstihdam, (çev. Emrehan Zeybekoğlu), İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayını
- Başel, H. (2003) “Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bayhan, V.(1996) “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, Ankara: DİE Yayını, No: 2046, 178-194
- DPT, (2001) **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT Yayını, No:2556
- Erkan, R. (2002) **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, 1.bs., Ankara: Bilimadamı Yayınları
- Erman, T. (1996) “Şehirli Olmak ya da Köylü Kalmak: Kentteki Kır Göçmeninin Kendini Tanımlaması Olayı”, **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, Ankara: DİE Yayını, No: 2046, 303-308
- Es, M. ve Ateş H. (2004) “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, 48. Kitap, İstanbul, 205-248
- Freyer, H. (1954) **İndüstri Çağı**, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını
- Galbraith, J. K. (2004) Kuşku Çağı, (çev. Reşit Aşçıoğlu ve Nilgün Himmetoğlu), 3.bs., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- İçduygu, A. ve Sirkeci İ. (1999) “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri”, (ed.) Oya Baydar, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 249-260
- İçduygu, A., Sirkeci İ. ve Aydıngün İ. (1998) “Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi”, **Türkiye’de İçgöç**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 207-244
- İlkkaracan, P. ve İlkkaracan İ. “1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç”, http://www.kadinininsanhaklari.org/files/kadin_goc.pdf, 25.02.2013
- Kalça, A. “Sanayileşme Temeline Dayanmayan Şehirleşme ve Kayıtdışı İstihdam”, <http://iibf.ktu.edu.tr/kisisel/ademkalca>, 22.02.2013
- Kartal, S. K. (1983) **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Yurt Yayınları
- Kaya, E. (2007) **Kentleşme ve Kentleşme**, 2.bs., İstanbul: Okutan Yayıncılık
- Keleş, R. (1998) **Kent Bilim Terimleri Sözlüğü**, 2.bs., Ankara: İmge Kitabevi
- Keleş, R. (2010) **Kentleşme Politikası**, 11.bs., Ankara: İmge Kitabevi
- Kentleşme Şurası (2009) **Kent, Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar**, Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
- Kışla, İ. (2008) “Sosyal Politika Açısından Artvin’den İstanbul’a Göç”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Kıray, M. (2007) **Kentleşme Yazıları**, 3.bs., Ankara: Bağlam Yayınları
- Kocaman, T. ve Beyazıt S. (1993), **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri**, Ankara: DPT Yayını
- Kozal, R. (7 Kasım 2011) “Türkiye’de 4 milyon gecekondlu var!”, *Sabah Gazetesi*, İstanbul
- Kutal, G. (1992) “Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Sorunları”, **II. İstihdam Haftası Tebliğleri**, Ankara: İİBK Yayınları, No: 276
- Murat, S. (1996) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, 46 (38), 317-340
- Mutluer, M. (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, İstanbul: Çantay Kitabevi
- Öner, S. ve Kaçmazoğlu H. B. (1996) “Göç Olgusu ve Doğu Anadolu”, **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, Ankara: DİE Yayını, No: 2046, 371-379
- Özcan, Y.Z. (1998) “İçgöçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, **Türkiye’de İçgöç**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 78-91
- Özer, İ. (2004) **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Bursa: Ekin Kitabevi
- Özkalp, E. (2008) **Sosyolojiye Giriş**, 16.bs., Bursa: Ekin Yayınevi
- Öztürk, M. (2006) “Türkiye’deki İç Göçlerin sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarcuları Örneği”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Öz, B. (1978) **Türkiye’de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü**, İstanbul: Gençlik Basımevi
- Serter, N. (1994) **Türkiye’nin Sosyal Yapısı**, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Sezal, İ. (1992) **Şehirleşme**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık
- SGK, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/sigortalilik/kayitdisi_istihdam, 08.01.2014
- Taşçı, F. (2009) “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, **Kamu-İş: İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 10 (4), 177-205
- Tatlıdil, E. (1993) “Kent Kültürü ve Boş Zaman Değerlendirme”, **Dünya’ da ve Türkiye’ de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, I. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 385-395
- Tekeli, İ. (2008) **Göç ve Ötesi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tekeli, İ. (1982) **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Ankara: Turhan Kitabevi
- Tolan, B. (1996) **Toplum Bilimlerine Giriş**, 4.bs., Ankara: Adım ve Murat Yayıncılık
- TÜİK, (2012) **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, Yayın No: 3933
- TÜİK, (2012) **İstatistiklerle Türkiye**, Ankara, Yayın No: 3942

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13590>, 08.01.2014

TÜİK,

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/tabloOlustur.do>,
08.01.2014

Türkiye, Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, (2006) Ankara: HÜNEE
Yayını

Türkiye’de Kentleşme, (1971) 1.bs., Ankara: Mimarlar Odası Yayını

**Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografik Yapısı ve Gelişimi, 21.Yüzyıl
Ortasına Kadar Projeksiyonlar**, (1995) Ankara: DİE Yayını, No: 1839

Tütengil, C. O. (1984) **Az Gelişmenin Sosyolojisi**, 4.bs., İstanbul: Belge Yayınları

Üner, S. (1974) “Kırsal Yapıda Değişme ve Kırdan Kente Göçler”, **Türkiye’de
Nüfus Sorunu Semineri**, Antalya

Yamak, R. ve Yamak N. “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”, **Dokuz Eylül
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 16-28